

Galmejaåkern i Avesta - ett stycke miljöhistoria

Axel Ingmar, Avesta

För många år sedan hörde jag Astor Kruse kalla fältet intill Avesta OK:s stuga för Galmejaåkern. Det för mig då obegripliga namnet blev en anledning att ta reda på litet om Tråbacken och Bjurfors mässingsbruk, på gränsen till Västmanland..

Att det legat ett mässingsbruk i Bjurfors är nog tämligen välkänt i Avesta, liksom att mässing är en legering av koppar och zink. Mindre känt är kanske att mässing tillverkades redan under antiken, trots att zink var en okänd metall ända fram till början av 1700-talet. Man blandade koppar med ett mineral som kallades galmeja. Dess kemiska formel är $ZnCo_3$. Den kallas numera zinkspat.

Mässingsbruket i Bjurfors anlades på 1660-talet, av Markus Kock's son Isak. Kopparn togs naturligtvis från Avesta, men galmejan måste importeras. Den lagrades tydligen på åkern närmast Trå(d)backen, där arbetarna vid tråddrageriet bodde i fem radhus, av vilka ett står kvar medan grunder och rester av spismurar kan urskiljas efter ytterligare två.

Galmejaåkern vid Tråbacken. Stråket syns tydligt där klöver och kulturgräs dött efter bara något är i det zinkförgiftade området. Rödven har vandrat in och klarar sig bra. Foto: Axel Ingmar.

Zink i hög koncentration är gift för de flesta växter. Jag hade fått veta att grödorna förtvinade på ett mindre parti av åkern och att detta troligen berodde på att galmejan hade legat där.

Ett år då havre odlades på åkern, försökte jag hitta det förgiftade området, men misslyckades. Efter några år med klövervall syntes det dock tydligt att klövern och det odlade gräset hade dött i ett omkring tio meter brett stråk snett över fältet. Motståndskraftigare vilda grässlåg, främst **rödven** och troligen även tuvtåtel, hade tagit den lediga marken i besittning. Redan tidigt på våren, då växtligheten ännu inte har kommit igång, kan man tydligt urskilja ett tuvrikt band i åkern. Några fanerogamer utöver gräsen verkar inte kunna växa i stråket.

Även kopparn har tydligen förgiftat en del av området. Där avtagsvägen från Djäknehyttan tar av från landsvägen mellan Avesta och Bjurfors finns ett område med mycket gles växtlighet. Karaktärsväxten här är **fjällnejlika**, *Viscaria alpina*.

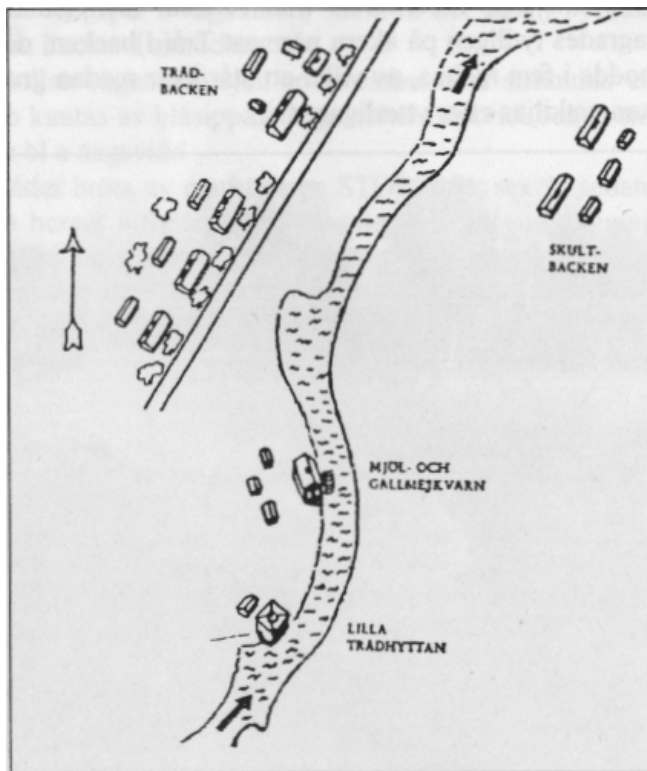
I motsats till de flesta andra växter tål fjällnejlikan starkt kopparhaltig mark och är därför vanlig i fjällen, som innehåller stora mängder lågprocentig kopparmalm. Tillsammans med fjällnejlikan växer en lav som Roland Moberg har artbestämt till *Cladonia rei*, samt vårbrodd.

Ett mindre bestånd av fjällnejlika finns även på en fläck mellan nya och gamla bron över Bjurforsån.

Enligt en rekonstruktion av verksplatserna (se bild), har en galmejtorkugn och/eller galmejbod legat där.

Frågan är då om det är galmeja och inte koppar som är orsaken till förekomsterna av fjällnejlika.

Markprover skulle behöva tas här för analys.

Del av en rekonstruktion av verksplatserna i Bjurfors 1803. Efter brandförsäkringsvärdering 1803. Ur Göran Kihl: *Bjurfors - ett gammalt brukssamhälle*, Norbergsboken 1974.